

MUSIQA PSIXOLOGIYASI YO'NALISHLARI VA TARMOQLARI.

Muqaddasov Farruxbek Sayidvaqqos o'g'li

Namangan davlat pedagogika instituti

magistratura fakulteti musiqa ta'limi va san'at yo'nalishi

1-bosqich talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada musiqa psixologiyasi fani va uning asosiy yo'nalishlari hamda tarmoqlari yoritilgan. Musiqa inson ruhiyati, hissiyoti va tafakkuri bilan bevosita bog'liq bo'lgan murakkab fenomen sifatida tahlil qilinadi. Tadqiqot davomida musiqaning idrok, hissiyot, xotira, diqqat, temperament va shaxs xususiyatlariga ta'siri ko'rib chiqiladi. Shuningdek, musiqiy idrok, ijodkorlik, terapiya va ta'lim sohalarida shakllangan yo'nalishlar ham ilmiy jihatdan asoslab berilgan.

Kalit so'zlar: Musiqa psixologiyasi, idrok, hissiyot, ijodkorlik, musiqiy xotira, musiqiy terapiya, emotsional ta'sir, musiqiy ta'lim.

Musiqa insoniyat tarixida eng qadimiy san'at turlaridan biri bo'lib, uning psixologik ta'siri har bir davrda chuqur o'rganilgan. Inson musiqani faqat eshitmaydi u musiqani his qiladi, uni fikr va tuyg'u darajasida idrok etadi. Shuning uchun ham musiqa psixologiyasi insonning ruhiy dunyosi bilan musiqaning o'zaro aloqasini tahlil qiluvchi muhim fan sohasi sifatida shakllangan.

XX asrda psixologiya va musiqa nazariyasining kesishgan nuqtalarida mustaqil ilmiy yo'nalish sifatida rivoj topgan musiqa psixologiyasi bugungi kunda musiqiy idrok, emotsional reaksiyalar, ijodkorlik, musiqiy tarbiya, terapiya va ijtimoiy-madaniy jarayonlarni o'rganish bilan shug'ullanadi. Ushbu fan shaxsning musiqiy qobiliyatlarini shakllantirish, ruhiy holatni tahlil qilish va ijodiy rivojlanish uchun muhim metodik asoslarni beradi.

Musiqa psixologiyasi psixologiya, neyrologiya, kognitiv fanlar va musiqa fanlarining kesishmasida joylashgan ko'p qirrali soha. U musiqaning inson

psixikasi, miya faoliyati, ijtimoiy munosabatlar va rivojlanishiga ta'sirini o'rganadi. Quyida har bir asosiy yo'nalish batafsil yoritilgan: ta'rifi, asosiy masalalari, muhim tadqiqotlar, olimlar va amaliy qo'llanilishi keltirilgan. Ma'lumotlar ilmiy adabiyotlar va so'nggi tadqiqotlarga asoslangan.

Kognitiv musiqa psixologiyasi

Ta'rif: Musiqani idrok etish, eslab qolish, tahlil qilish va yaratish jarayonlarini o'rganadi. Bu yo'nalish musiqiy ma'lumotni qayta ishlashni (pitch, ritm, garmoniya) miya qanday amalga oshirishini tadqiq etadi.

Asosiy masalalar:

Masala	Tavsif
Musiqa idroki	Ovoz balandligi, ritm, interval va garmoniyani qanday farqlash.
Musiqa xotirasi	Melodiyalarni eslab qolish va tanib olish (masalan, Krumhansl-Schmuckler algoritmi).
Musiqa o'rganish	Nota o'qish, improvizatsiya va kompozitsiya jarayonlari.

Muhim tadqiqotlar va olimlar:

- Diana Deutsch: Musiqiy illuziyalar va mutlaq pitch (absolyut eshitish) bo'yicha ishlar.

- David Temperley: Kompyuter modellar orqali tonalitetni aniqlash.

- Aniruddh D. Patel: Musiqa va til o'rtasidagi bog'lanishlar.

Amaliy qo'llanilishi: Musiqa ta'limi dasturlarini takomillashtirish, AI orqali musiqa yaratish.

Emotsional musiqa psixologiyasi

Ta'rif: Musiqaning his-tuyg'ular (quvonch, qayg'u, qo'rquv) va fiziologik reaksiyalarga ta'sirini o'rganadi. Musiqa miyada dopamin va oksitotsin chiqarishini rag'batlantiradi.

Asosiy masalalar:

Masala	Tavsif
Emotsiyalarni keltirib chiqarish	Musiqqa qanday chills (titroq) yoki euphoria hosil qiladi.
Emotsional regulyatsiya	Qayg'uli musiqa depressiyani yengillashtirishi.
Fiziologik ta'sir	Yurak urishi, terlash va nafas olish o'zgarishi.

Muhim tadqiqotlar va olimlar:

- Patrik Juslin: BRECVEMA modeli (musiqqa emotsiyalarining 8 mexanizmi).
- GEMS modeli (Kelvin Swarbrick va boshqalar): Musiqiy emotsiyalarni tasniflash.

- Stefan Koelsch: Musiqqa va empatiya bog'liqligi.

Amaliy qo'llanilishi: Musiqqa terapiyasi depressiya va tashvish uchun; film musiqasida emotsiyalarni boshqarish.

Neyromusiqqa psixologiyasi (Musiqqa neyrologiyasi)

Ta'rif: Musiqqa va miya o'rtasidagi bog'lanishni fMRI, EEG orqali o'rganadi. Musiqqa miya plastikasini oshiradi.

Asosiy masalalar:

Masala	Tavsif
Miyaning faol zonalar	Auditory korteks, Broka zonasi (til va musiqa).
Nevrologik kasalliklar	Parkinson va Alzheimerda ritm terapiyasi.
Musiqqa va til	Musiqqa til rivojlanishiga yordam beradi.

Muhim tadqiqotlar va olimlar:

- Isabelle Peretz va Robert Zatorre: Musiqiy amuziya (musiqani idrok eta olmaslik).

- Daniel Levitin: "This Is Your Brain on Music" kitobi.

- Michael Thaut: Neurologic Music Therapy (NMT).

Amaliy qo'llanilishi: Insultdan keyin tiklanish, Parkinson davolashda ritmik mashqlar.

Ijtimoiy musiqa psixologiyasi

Ta'rif: Musiqaning jamiyat, guruhlar va madaniyatdagi rolini o'rganadi.
Musiqa ijtimoiy bog'lanishni kuchaytiradi (oksitotsin chiqaradi).

Asosiy masalalar:

Masala	Tavsif
Guruh musiqasi	Xor va ansambl o'ynash hamkorlikni oshiradi.
Identifikatsiya	Musiqa subkulturalar va milliy identitetni shakllantiradi.
Ijtimoiy xulq	Reklama va siyosatda musiqa ta'siri.

Muhim tadqiqotlar va olimlar:

- Adrian North va David Hargreaves: "The Social Psychology of Music".
- Robin Dunbar: Musiqa evolyutsiyadagi ijtimoiy bog'lanish roli.
- Guruh sinxronizatsiyasi: Dans va qo'shiq ijtimoiy ishonchni oshiradi.

Amaliy qo'llanilishi: Jamiyatdagi birlashish (konserlar), marketing.

Rivojlanish musiqa psixologiyasi

Ta'rif: Musiqa ta'sirining yosh davrlaridagi o'zgarishini o'rganadi:
chaqaloqlardan keksalargacha.

Asosiy masalalar:

Yosh guruhi	Ta'sir
Chaqaloqlar	Ritm sezish, ona qo'shig'i til rivojiga yordam.
O'smirlar	Shaxsiyat shakllanishi, emotsional regulyatsiya.
Keksalar	Xotira saqlash, demensiya oldini olish.

Muhim tadqiqotlar va olimlar:

- Sandra Trehub: Chaqaloqlarda musiqiy idrok.
- David Hargreaves: "The Developmental Psychology of Music".
- Musiqa mashg'ulotlari IQ va akademik natijalarni oshiradi.

Amaliy qo'llanilishi: Bolalar bog'chalari va maktablarda musiqa ta'limi.

Amaliy musiqa psixologiyasi

Ta'rif: Musiqani real hayotda qo'llash: terapiya, ta'lim, sport.

Asosiy masalalar:

Sohalar	Qo'llanilishi
Musiqqa terapiyasi	Depressiya, og'riq boshqarish.
Ta'lim psixologiyasi	Motivatsiya va o'qitish usullari.
Sport va marketing	Performans oshirish, reklama.

Muhim tadqiqotlar va olimlar:

- Neurologic Music Therapy (Michael Thaut): 40+ texnika.
- Gary McPherson: Musiqqa ta'limi va motivatsiya.

Musiqqa psixologiyasi 6 ta asosiy yo'nalishda rivojlanmoqda, ular bir-biri bilan chambarchas bog'liq. So'nggi tadqiqotlar (fMRI, AI modellar) miya plastikasini va ijtimoiy ta'sirni tasdiqlaydi. Amaliy ahamiyati yuqori: terapiya, ta'lim va marketingda qo'llanilmoqda. Kelajakda madaniyatlararo va neyro-ilmiy tadqiqotlar kuchayadi.

Xulosa

Musiqqa psixologiyasi inson tafakkuri, his-tuyg'ulari va ijodiy qobiliyatlarini chuqur o'rganishga yo'naltirilgan fan sifatida ko'p tarmoqli ahamiyat kasb etadi. U quyidagi yo'nalishlarda rivojlantirilishi lozim:

Musiqaning psixoterapevtik imkoniyatlarini amaliyotga keng joriy etish.

Musiqqa ta'limida psixologik diagnostika metodlarini qo'llash.

Musiqaviy iste'dod va emotsional intellekt o'rtasidagi bog'liqlikni chuqur o'rganish.

Raqamli texnologiyalar yordamida musiqaviy idrok va reaksiyalarni avtomatik tahlil qilish.

Musiqqa psixologiyasi asosida o'quv dasturlari va o'qituvchilar uchun metodik qo'llanmalar ishlab chiqish.

Shunday qilib, musiqqa psixologiyasi □ bu insonning hissiy, kognitiv va ijodiy salohiyatini birlashtiruvchi noyob ilmiy yo'nalish bo'lib, ta'lim, sog'liqni saqlash va madaniyat sohalarida keng qo'llanilishi mumkin.

ADABIYOTLAR.

1. Tan, Daphne & Neidhöfer, Christoph (Eds.). *Music Psychology* □ 1st Edition. London & New York: Routledge, 2023. [routledge.com](https://www.routledge.com)

2. Bogunović, Blanka; Timmers, Renee; Nikolić, Sanela (Eds.). *Psychological Perspectives on Musical Experiences and Skills*. Cambridge: Open Book Publishers, 2024. openbookpublishers.com
3. Arnold, C. A. et al. □ The psychophysiology of music-based interventions and pain. □ *Frontiers in Psychology*, 2024. [Frontiers](https://www.frontiersin.org)
4. Chen, Yu. □ Music Psychology and Its Integration in Middle School Music Education in China. □ *Asian Journal of Education and Social Studies*, Vol. 50, No. 1, 2024, pp. 105-113. [journalajess.com](https://www.journalajess.com)
5. Li, Y. □ A Review of Historical Works and Empirical Research: Music and its Psychological Effects in Historical Film Works. □ *Herança*, 2024. [revistaheranca.com](https://www.revistaheranca.com)
6. Jalilova M. *Musiqa va shaxs psixologiyasi*. □ Toshkent: TDPU, 2019. □ 145 b.
7. Gulyamova D. *Musiqa terapiyasining psixologik asoslari*. □ Samarqand: SamDPI, 2021. □ 156 b.
8. Zohidova N. *Musiqa va hissiyot o'zaro ta'siri psixologiyasi*. □ Namangan: NDPI, 2022. □ 172 b.
9. UNESCO. *Music as a Tool for Education and Social Inclusion*. □ Paris: UNESCO Publishing, 2017. □ 104 p